

Vooraf

Leraren hebben een mooi en inspirerend beroep. Maar het leraarschap kan soms ook zwaar zijn, want er komt veel bij kijken. Er is een stevige basis aan kennis en vaardigheden voor nodig om dat beroep zo uit te oefenen dat het leren van leerlingen prettig en effectief verloopt. Over die basis gaat dit boek, dat al jarenlang veel lezers trekt. De vijfde druk is opnieuw aangepast aan recente ontwikkelingen in het onderwijs. Actuele onderwerpen zijn toegevoegd, zoals persoonsvorming, inspelen op de behoeften, motivatie en eigenheid van elke leerling, de ontwikkeling van eigenaarschap over het leren, pesten, omgaan met leer- en gedragsproblemen, blended learning en de vernieuwing van examenprogramma's. Verschillende passages zijn herschreven in het licht van nieuwe inzichten, bijvoorbeeld over de ontwikkeling van de hersenen, leerstijlen en het belonen van positief gedrag. Ook zijn vele nieuwe literatuurreferenties opgenomen en diverse links naar interessante websites.

We richten ons op leraren in het voortgezet onderwijs. Vaak horen wij van lezers dat het boek ook nuttig is voor basisschoolleraars en daarom ook op pabo's gebruikt wordt. Inderdaad zijn veel van de thema's uit het boek ook uiterst relevant voor het primair onderwijs. De beschreven voorbeelden en contexten zijn echter afkomstig uit het voortgezet onderwijs. Een geïnteresseerde lezer kan ze meestal gemakkelijk vertalen naar situaties in het basis- en zelfs het hoger onderwijs.

Alles wat in dit boek aan de orde komt, heeft direct te maken met de bekwaamheidseisen die aan leraren worden gesteld. Het woord 'bekwaamheid' gebruiken we echter weinig. In plaats van te spreken over 'bekwaamheden' of 'competenties' is het naar onze opvatting belangrijker om te letten op wat de leraar concreet *doet* en hoe dat leraarsgedrag wordt gestuurd door onderliggende inzichten, overtuigingen, motieven, idealen enzovoort. Daarover gaat een belangrijk deel van dit boek.

De schoolvakken en de didactiek ervan spelen een hoofdrol in het beroep van leraar. Wij richten ons op die elementen van het leraarschap die de schoolvakken gemeenschappelijk hebben. Daarbij gaat het om de volgende hoofdthema's: de didactische aanpak, klassenmanagement en de relatie tussen leraar en leerlingen. In de delen I, II en III gaan we diep in op elk van deze thema's afzonderlijk. Daarna bespreken we in deel IV hoe een beginnende leraar zich in de praktijk kan ontwikkelen tot een professionele docent. Het hoofdthema in dit vierde deel is dan ook doorgroeien in het beroep van docent. Het gaat daarbij om een ontwikkeling die nooit af is.

Deze volgorde van de delen is afgestemd op de gebruikelijke ontwikkelingsweg die leraren meestal bewandelen: meestal is hun eerste zorg hoe ze hun lessen en begeleiding didactisch kunnen vormgeven, daarna beginnen ordeproblemen hun aandacht te vragen en tot slot ontstaat het inzicht dat alles draait om een goede relatie met de leerlingen. We hebben er bij het schrijven van het boek bewust voor gekozen om deze 'concernontwikkeling' te volgen.

We willen met dit boek vooral kennis verspreiden die in de praktijk goed bruikbaar is. We geven daarom veel voorbeelden van onderwijssituaties en van leraarsgedrag, om er vervolgens theorie aan te koppelen. Veel boeken doen dat andersom: ze beginnen met de theorie en laten vervolgens toepassingen zien. Dat blijkt voor het leren van leraren en voor het bevorderen van de toepassing in de praktijk niet altijd de optimale volgorde. Onderzoek laat zien dat het beter werkt om te vertrekken vanuit herkenbare praktijken uit het dagelijks werk, daarin belangrijke principes te laten zien en hier pas later theorie mee te verbinden. Op deze wijze zijn de hoofdstukken in dit boek dan ook opgebouwd.

Op de gekleurde bladzijden aan het eind van elk deel laten we zien dat onze denkbeelden ook wetenschappelijk verantwoord zijn. Deze verantwoordingen kunnen voor geïnteresseerde lezers bovendien dienen als een verdieping en voorbereiding op verdere studie. Het is echter voor een goed begrip van dit boek niet noodzakelijk om de verantwoordingen te bestuderen.

Om de toepassing van de inzichten uit dit boek te ondersteunen, is een speciale webpagina ingericht bij dit boek (www.korthagen.nl/het-boek-een-leraar-van-klasse). Daar zijn bij alle hoofdstukken opdrachten en vragen te vinden. Deze oefeningen zijn ook goed te gebruiken in de opleiding of begeleiding van leraren. Voor lerarenopleiders zijn op deze webpagina ook suggesties te vinden voor het werken met dit boek in de opleiding.

Enkele specifieke thema's komen in dit boek niet of slechts kort aan de orde, zoals de Whole School Approach, hoogbegaafdheidsdidactiek en Nederlands als tweede taal. Over dergelijke thema's zijn specialistische publicaties voorhanden. Voor veel nieuwe ontwikkelingen en actuele thema's geldt naar onze mening dat er pas met succes aan gewerkt kan worden als de basis aanwezig is die we in dit boek aanbieden. Overigens geven we in dit 'basispakket' wel aanzetten voor vernieuwingen en verdiepingen, vooral als het gaat om het bevorderen van zelfsturing door de leerling. We geven daarvoor concrete richtlijnen. Door het volgen van die richtlijnen worden leraren en leerlingen gestimuleerd om als samenwerkingspartners aan de slag te gaan met het doel dat de leerling eigenaarschap ontwikkelt over het eigen leerproces. In de loop van dit boek wordt geleidelijk steeds beter zichtbaar wat dat inhoudt voor het gedrag van docenten.

Af en toe stellen we in dit boek persoonlijke vragen. Dat brengt ons ertoe de lezer te tutoyeren. Onze uiteenzettingen worden daardoor minder afstandelijk, hopen we. Verder gebruiken we de woorden 'docent' en 'leraar' door elkaar. Het ene kan het andere vervangen. Doorgaans bedoelen we er ook docentes en leraressen mee. Soms is er aanleiding dat precies aan te geven.

De medeauteur van dit boek, Bram Lagerwerf, is helaas in 2011 overleden. Hij heeft veel bijgedragen aan dit boek. Daarom is het passend dat hij ook bij deze vijfde druk als medeauteur vermeld blijft.

We hadden dit boek niet kunnen schrijven als we niet zoveel lessen in de praktijk hadden gezien en verhalen over lessen hadden gehoord. We danken al die (aanstaande) leraren die ons in de loop der jaren een blik in hun les hebben gegund, met name Harm Udding en Hilde Dekkers, die een aantal heel specifieke voorbeelden lieten zien. Ook Frances van Donselaar, Ari de Heer, Ellen Nuijten en Marjolijn Voogel van uitgeverij Boom hebben meegedacht en bijgedragen aan dit boek. Veel wetenswaardigheden zijn ontstaan in gesprekken met onze collega's in de lerarenopleiding, op scholen en in onderzoeksgroepen, al is niet meer duidelijk wat precies van wie komt. Ook die collega's zijn wij veel dank verschuldigd.

Voor leraren en scholen die met volgende ontwikkelstappen bezig (willen) zijn, hebben wij de boeken *Leren van binnenuit* en *Krachtgericht coachen* geschreven, die inmiddels ook veel bekendheid genieten. Hopelijk blijven onze boeken bijdragen aan kwaliteit en inspiratie in het onderwijs.

Fred Korthagen
Utrecht, najaar 2019